

Botos Katalin

Isméltés: Michael Hudson: *Destiny of Civilization*

Az Utódaink Jövője már bemutatta pár szóval M. Hudson könyvét. Olvasni lehetett ebben egy linken egy könyvismertetést is angolul. Amit nyilván kevesek tettek meg, vagy ha igen, nem igazán gondolkodtak el rajta. Mert ha azt tették volna, izgatott vita bontakozott volna ki a könyv tartalmáról. Olyan forradalmi ugyanis...

Szükséges tehát újból visszatérni rá, mert rendkívüli hordereje van a mondanivalójának. Ráadásul, a saját tapasztalataink nagymértékben alátámasztják elemzéseit. Ugyanakkor, vannak kritikus pontok is, amelyeket valóban meg kellene vitatnunk.

Michael Hudson alap-képzettsége (BA): német nyelvészet, és történelem. Az MA fokozatot már közgazdaságtanból szerezte meg és PHD-ját az USA 19. századbeli közgazdasági gondolkodásából védte meg. Megállapította, hogy az USA a protekcionizmussal segítette saját iparának fejlesztését. A szabad kereskedelem szorgalmazása csak ez után állt érdekében, elméleti síkon is. Rádöbrent hamarosan, hogy az egyetemi tanulmányokból sok minden hiányzik, amit csak úgy tud megszerezni, ha dolgozik a pénzügyi szektorban. Gyakorlati tapasztalatai eredményeként aztán a modern pénzügyekhez olyan mértékben kezdett érteni, hogy az állami és magánszféra egyaránt igénybe vette szolgálatait. Nagy pénzügyes cégeknél dolgozott. Nemzetközi pénzügyi tapasztalatai kiemelkedőek. Fontos kormányzati megbeszéléseken volt jelen.

Alapvetően baloldali ideológiai háttérből jött, édesapja szakszervezeti aktivista volt... Ő maga pályája kezdetén trockista elveket vallott. Egy kiadónál dolgozva, a magyar Lukács György megjelentetésével is foglalkozott. Jelenleg Kínában tanít, és az ottani „vegyes gazdaság” nagy szószólója. *Vegyes gazdaságon* azt érti, hogy a pénzügyek, az infrastruktúra állami kézben van, a versenyszférában azonban piaci mechanizmus működik. Marxistának vallja ugyan magát, de nem abban a hagyományos értelemben, ahogyan a nagy többség. Szerinte ők Marx: Tőke című művének csupán az első kötetéig jutottak el... Hudson arra mutat rá, hogy Marx a harmadik kötetben foglalkozik a járadékokkal. Ebben a könyvben már belátja, hogy az iparilag fejlett országok munkásosztályának forradalmi lendületét lecsökkenti, hogy a fejletlenebb országok alávetettségéből előnyük

származik... Nem várható tehát, hogy a kapitalizmus a fejlett országokban szocializmussá alakul majd át, pláne nem, forradalommal. A harmincas évektől kezdve Hudson szerint megváltozott a kapitalizmus természete: *járadékon alapuló* kapitalizmussá változott. Nem a tőke-munka ellentéte a döntő a modern kapitalizmusban (mint ahogy az ortodox marxisták vélik,) hanem a járadékvadász rétegek és a termelő területek reál-értéket előállító kapitalistái között van alapvető ütközés.

Itt szeretnék közbevetni néhány saját gondolatot a modern kapitalizmus gondolkodásmódjáról. Ideológiáját magam is tanulmányoztam. Aláírom, hogy még mi is keveset tanultunk Marx munkásságából. A mai fiatalok pedig csak az átpolitizált, torz ismeretekkel rendelkeznek – többnyire. Engem is meglepett, hogy a nemzetközi szakirodalomban milyen komoly mélységbe menő elemzése van a marxi hagyatéknak. S a nagy gondolkodók egyikeként tartják számon, objektív szemlélők is.

Azt megállapíthattam jómagam is a modern kapitalizmust tanulmányozva, hogy sok minden megváltozott. Nemhogy a tőkés-munkás ellentét éleződne: de a modern menedzsment filozófia megpróbálja a munkavállalókat is *kis vállalkozókká* tenni, szerződéses alapra helyezni tevékenységüket, amelyet valójában „humántőkájük” áruba bocsátásával „működtetnek”. /„Globálrezon”.../ Maguk is megpróbálnak tehát kis kapitalistává lenni, felkapaszkodni a középosztályba. Teljesen általánossá vált napjainkban a „kalkuláló ember”; erre az ideológia ráneveli a tömegeket. Össznépi sport az elérhető hasznok, aukciók, leértékelések, kiárúsítások vadászása. A globalizáció a korábbi munkás-szervezettséget is lecsökkenti, hiszen hatalmas, olcsó munkaerő-tömeg lépett be a nemzetközi munkaerő-piacra. A vállalati kiszervezések meg létbizonytalanságban tartják a munkavállalókat. Örülnek, ha egyáltalán van munkahelyük... *Amerikában negyven éve nem nő a reálbér!* - Ugye, szinte hihetetlen? – A bekövetkező élet-helyzeteket az atomizált munkavállalók saját tevékenységüknek tudják be. Ha nem sikerül az életük, úgy, mint szerették volna, nos, ez az ő személyes hibájuk volt... Nem is veszik észre, hogy *a dolog így van kitalálva*. Hogy ők ne keressék benne a *rendszer!* Így olcsóbb és jobb az alkalmazónak. A dolgozó, ha örül is most a nagyobb rugalmasságnak, kiszolgáltatottabb lesz. Már a jelenben is, hát még idősebb korában!

Hudson kezdetben kifejezetten nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi területen tevékenykedett: az üzleti szférában, majd kormányok tanácsadójaként, és

nemzetközi szervezeteknél. Vizsgálta az USA fizetési mérlegének alakulását; a Bretton-Woods-i rendszer (BW) létrejöttét, amelynek alapja az aranyhoz az USA-ba áramlása volt. (Nemcsak az első világháború miatt, de a Hitlerrel való félelem okán is. Ide áramlott az egész világ aranya! 1934-ben az USA arany- és deviza tartaléka 7,4 md dollárt tett ki, 1945-ben már 20,1md volt. Persze, ebben benne volt a háborús szövetségesek pénze is, a szállításokért...)

Elemelte az USA költségvetési deficitjét, s megállapította, hogy az döntően a hadikiadásoknak volt betudható. Utalt rá, hogy a kormány minden módon gátolta az arany kiáramlását más jegybankokhoz, dollárjukért cserében (amit elvileg BW lehetővé tett – volna. De amikor megpróbálták De Gaulle-ék, nyomban felfüggesztette...) 1960-68 között nem a magán-kereskedelem egyenlege, hanem kifejezetten az állami hadikiadások okozták a jelentős dollárkiáramlást, a fizetési mérleg-deficitet.

Itt megint közbevetem: magam is többször leírtam, amit Hudson. Hogy ti. az országok tolerálták ezt a dollár-felhalmozást jegybanki tartalékaikban, mert a dollár leértékelése az ő valutáik felértékelését jelentette volna, s így exportjuk versenyképességének romlásához vezetne. A mai pénzügyekről beszélve arra is rámutattam, hogy Kína is éppen azért halmozott fel annyi dollárt a devizatartalékaiban, mert nem akarta engedni a yüan felértékelődését... Azt is leírtam, már 1983-ban, hogy Németország (NSZK) a II. világháború után nem sokkal kénytelen volt valutája induló árfolyamát a dollárhoz képest hatalmas mértékben felértékelni, jelentős exporttöbblete miatt. A dollár-márka arány 1:4-ről 1:1,4-re csökkent... Csak a német gazdaság robusztus exportképessége volt képes ezt a felértékelődést elviselni! Mellesleg, az NSZK tíz év alatt a lenullázott deviza-tartalék szintjét úgy feltöltötte, hogy a Bundesbank a világ második legnagyobb aranykészletével rendelkezett az ötvenes évek második felére.

1972-es a „Super imperialism” című könyvében Hudson kifejti, hogy az USA a *dollár diplomáciát* vetette be *más államok gyarmatosítása* érdekében. A fejlődő országoknál a szabad kereskedelem elveit szorgalmazta, holott, láttuk, maga is protekcionizmussal fejlesztette fel iparát... Most azonban rákényszeríti (az IMF kondícióival) az eladósodott fejlődő országokat, hogy önellátó gazdaságpolitika helyett egyoldalú export-politikát folytassanak.. Ezzel viszont a függésüket örökké teszi, hiszen az önellátásra való képtelenség, a

monokultúrás termelés és export miatt folyamatos élelmiszer importra szorultak. Ami, persze, igen jól jön az USA mezőgazdaságának...

Amikor pedig az USA 1971-ben a dollárra való jegybanki arany átváltást megszüntette, kormány-értékpapírok, treasury bondok vásárlására készítette a központi bankokat. Ily módon az amerikai költségvetés hiányát – azaz, a katonai kiadásokat is – *a világ többi jegybankja finanszírozta*... A megszorítások politikája, amelyet a nemzetközi pénzügyi szervezetek a deficitese országokra kényszerítenek, éppen csak magára az USA-ra nem vonatkozott. A többi országot viszont az állam tulajdonában lévő vagyontárgyak, infrastruktúra (olcsó) értékesítésére kényszeríti a szükséghelyzet, a hitelek miatt.

Nem ismerős ez ismét csak a magyar gyakorlatból? Erről is több munkámban írtam. Természetesen napjaink Görögországában is így volt a közelmúltban, még ha ott mások is voltak esetleg a hitelezők (ECB). No, de kik lehetnek a kikötők, olajtározók vevői? Az ki volt kötve, hogy az *oroszok nem*... De az amerikaiak, azért, ugye, lehetnek...

A 80-as évek vége felé Hudson figyelme a régi korok felé kezdett fordulni. Ekkortól foglalkozott a Harvard egyetem Peabody Museumában az ókori gazdaság és pénzügyek kérdéseivel. Nem véletlenül: szeretett volna többet megtudni a pénz keletkezéséről, természetéről. Az ókor gazdasági kérdéseiről konferenciákat szervezett, és megállapította, hogy az ókori pénzek nem a klasszikus közgazdaságtan pénz fogalmának megfelelően, az áruvilágból emelkedtek ki, hanem a hatalom (palota, templom) által meghatározott elszámoló egységek voltak. Alapvetően arra szolgáltak, hogy könyvelésükben számba vegyék a mindenkori hatalomtól kapott hiteleket, amelyeket betakarításkor rendeztek. (Ha tetszik, azt mondhatjuk, hogy ezek is teremtett pénzek, korlátozott funkciójú *hitelpénzek* voltak. A bank ez esetben a Palota, vagy a Templom volt...) Érdekesnek találtam, hogy Polányi Károlyra nem utalt.

Figyelme középpontjába került az un. *adósság-elengedés* kérdése. *A tiszta lappal* való indulás ugyanis az időszakos adósság-törlések intézménye volt az ősi korokban, kiindulva abból, hogy az olyan adósság, amit nem lehet megfizetni, nem lesz megfizetve... Általában az egyeduralkodó hatalmasságok idejére volt jellemző. Népszerűségük növelése céljából tették ezt. A hitelezők, az oligarchák maguktól nem tették volna meg. Az eladósodás a rabszolga-

sorba jutást, a társadalom teljes polarizációját eredményezte (e nélkül is azt eredményezte a későbbiekben) ...

Mai korunkban a Jubileumi év egyházi tanításában találkozhatunk vele, mint ami az Ószövetségben említésre kerül. II János Pál pápa erre alapozva hirdette meg 2000-ben az adósság-elengedés felhívását, a legszegényebb fejlődő országok terheinek könnyítése érdekében. Megjegyzendő, ennek csak egészen kis töredéke valósult meg. Tanulságos egyébként, hogy ezt a „tételt” a Bibliából olyannyira ki akarták radírozni, hogy - gyakorlatilag még egyes teológusok is - csak *kitalálásnak* tekintették....

Az elv-és a gyakorlat- azonban még az Ószövetségnél is régebbi eredetű, Mezopotámia, Hamurabbi idejére nyúlik vissza.

A későbbi, a görög, majd a római történelem azt mutatja, hogy a politikai formák - tyrannia, illetve „demokrácia” –váltakozása leginkább az adósság-kérdéshez való viszonyuk alapján ítéltető meg. Ugyanis, a római történelem általunk ismert nagy alakjait, Catilinát, Mariust, Julius Cézárt éppen azért gyilkolták meg, egyedulalomra törés vádjával, mert földet akartak osztani, s az adósságokat elengedni. Legalább is, ettől féltek az oligarchák... Attól, hogy a tömegekre támaszkodva, megteszik. Cézárt is a hatalomra töréssel vádolták... Hudson tehát arra mutat rá, hogy az autokratikusnak tekintett hatalmak lényegében sokkal inkább a közjót szolgálták, mint az un. köztársaságpárti oligarchák.

Erősen érzékelhető Hudson fejtegetéseiből, hogy az analógiák a mai kínai vegyes gazdaság autokráciájának alátámasztására szolgálnak. Ettől persze még van valóság-alapjuk! A gazdaságtörténetet érdemes tanulmányozni... De hát ki tanul manapság gazdaság-történetet ilyen mélységig?

Hudson rámutat, hogy a modern neoliberalizmus nagyon is tudja, milyen hatalom a tudás. Éppen ezért, elfoglalja az *egyetemeket, a médiát*. Ilyen célból oktatási segítséget nyújt „partnereinek”. Az egyetemeken pedig – érdekes módon – egy szó nem sok, de annyit sem tanítanak a gazdasági karokon ezekből a sok ezer éves tényekből... *Sőt, kiiktatják* a közgazdasági elméletek történetét is a kötelező curriculumokból...

Itt is meg kell állnunk egy pillanatra. 1999-ben Bekker Zsuzsa DSc. arról panaszkodott nekem, hogy a Corvinuson megszüntették a kötelező elméletörténet oktatást! Hogy milyen gyorsan szivárgott át az új ideológia Amerikából Európába, sőt, hozzánk is, ezen, bizony jól érezhető...

Jó negyven éve már, hogy a gyakorlatban is utat tört a járadékos osztály privilegizálása. A Reagan-i, Thacher-i *adóreformok* nem a dolgozó tömegek helyzetének az enyhítését szolgálták, hanem a gazdagoknak voltak előnyösek. (S milyen népszerűek voltak ezek a politikusok a rendszerváltás után hazánkban is!) Az így lecsökkenő költségvetési bevételek aztán természetesen nehezítették minden olyan szociális intézkedés bevezetését az USA-ban, mint az egészségügy kiterjesztése. *Hiszen nem volt pénz rá...*

Nálunk is nagy garral reklámozzák – ma is – a jövedelemadó-csökkentést. De ugyanakkor nincs pénz az oktatásügy, egészségügy bér-korrekciójára... Noha fontos a gazdaság ösztönzése, mert csak azt a jövedelmet lehet elosztani, amit megtermelünk, de *az arányok kérdése* döntő. Itt nem *vagy-vagy* kérdésről, hanem a többlet-jövedelmek elosztási arányairól van szó!

Az adósság-elengedés aktualitására a könyvén túl, frissebb publikációiban is utal. Egy interjúban, amely 2022. szeptember elején készült vele, kifejti, hogy a nemzetközi mellett az USA-n belüli eladósodottság is óriási probléma. Ezek közül is kiemelkednek a diákhitelek 1.750 000 millió (1.750Md) dollár a nagyságrendje, ami óriási összeg. Napjainkra megelőzi az ugyancsak nem lebecsülhető hitelkártya-adósságokat és az autó-kölcsönöket...

Tarthatatlanságuk már kormányzati szintre is eljutott, de a 2022. augusztusi intézkedéssel Biden elnök csak a töredékét lengedi el... Az, hogy az oktatás nem állami finanszírozású, komoly lemaradást fog jelenteni az amerikai gazdaságnak... De hát ahhoz adóbevételek kellenének, a megadóztatás viszont nem áll a gazdag rétegek érdekében ...

Hudson történelmi párhuzamai más szempontból is érdekesek. Egy viszonylag friss előadásában az aktuális európai helyzetet elemezte, s azt állapította meg, hogy a jelenlegi Ukrajnában folyó háború, a németek gazdasági „lenyomásának” egyik eszköze. Az USA érdekében áll, hogy megakadályozza az orosz nyersanyag és energia biztosítását a technikailag fejlett Németország számára, mivel egypólusú világrendszerébe nem illene bele az európai hatalmi

centrum megerősödése. Mindenképpen szeretné az USA az Eurázsiai viszonyokban a szétszakítást elérni. (Mindig Európa volt számára az igazi gazdasági ellenfél, még a szovjethatalom virágzása idején is.) Ezért a háború miatti szankciók leginkább Németországnak ártanak, hiszen ő az EU motorja. Szinte döbbenetes, hogy ezt Németország mennyire nem érzékeli! Szinte lehetetlen, hogy ne látná.... Ha pedig látja, és elfogadja, az egyértelmű jele annak, hogy Európa megszűnik önálló erőcentrum lenni a világgazdaságban.

Történelmi távlatokban a mai unipoláris világ törekvéseit Hudson összehasonlítja a középkorral is . A keleti hatalom elleni nyugati ellenérzések ezer éves gyökerűek. Már a kereszténység által egyesített Európa kettészakadásakor is az volt tapasztalható, hogy Róma kizárólagos uralmát biztosítandó, végül is a pápaság – ami akkor gyakorlatilag egy világi hatalom volt –, vallásideológiai alapon kenyértörésre vitte a dolgot a keleti területekkel. A nyugati keresztény egyház így Róma-központúvá vált a schizma (szakadás) bekövetkezésekor. Aki pedig a nyugati részen nem akart az investitúra harcban meghódolni, azokkal szemben a vallásideológia fegyverét, a kiátkozást használta Róma.

Akkor is szerepet játszottak, állítja Hudson, a pénzügyek. A Róma felé továbbított összegek... A templomos lovagok vagyona és pénzügyi közvetítő tevékenysége a római hatalom erejét szolgálta. Szép Fülöp akciója, amellyel felszámolta a rendet, majd pedig Jeruzsálem arab kézre kerülésének ténye aztán némileg meggyengítette a római egyház központi hatalmát. A reformáció pedig kifejezetten meghozta a nyugati kereszténységben a multipolarizmust.

Ez a multipolarizmus most is kialakulóban van, ami szemben áll az USA egy-központúságra alapozott stratégiájával. Ilyen gondolatokat fogalmazott meg Hudson. Könyvében elsősorban a kínai modellt autokrata jellege miatt támadó USA diplomáciáról szól. Kifejti, hogy az orosz-kínai közeledés nagyon nem érdeke az Egyesült Államoknak, s mindkettőt ideológiai alapon, autokratizmusa miatt támadja. (Érdekes és jellemző, hogy a latin-amerikai diktatúrák ténye nem zavarta az USA-t, sőt, támogatta őket..)

Úgy tűnik, hogy a modern világban 1990 után kialakult egypólusú világrend vezető hatalma nagyon nem szeretne egy erős Európát, amely viszont csak Oroszországgal lenne újabb erős gazdasági centrum. Ezt tehát minden módon

akadályozni igyekeznek. A jelenlegi ideológiai alapon vívott háború – akárcsak a messze múltban, a római korban alkalmazott gyakorlatban – , él az egyes országokban szított színes forradalmakkal, ahogyan ezt Latin-Amerikában, Közel - Keleten is tette. „Kiátkozza”, mint az egykori Róma, azt, aki ezzel az ideológiával szembe szegül. Az ideológiai alapú támadások, a demokrácia-ellenesség vádja volt mindenkor a megosztottság növelésének a módszere az olyan országok esetében, amelyek nem hajoltak meg az egyetlen centrum kívánságainak. Egybe mosva a piacgazdaságot és a demokráciát, az amerikaiak szája íze szerint követelte például a minap is, az USA-val együttműködő német vezetés részéről, Olaf Scholz, egy kínai látogatásakor, hogy az állami kézben tartott területeket privatizálja Kína, mondván, e nélkül Kína „nem minősül demokratikus országnak.” Hudson ezt az akciót nevetségesnek nevezte...

Nem katonai hódítással éri el Európában az USA a vazallusok szerzését, hanem a fellazítások eszközével. Ügyes befolyásolással olyan vezetőket segít hatalomba az egyes országokban –, „demokratikus úton” –, akik az alárendelődés politikájában partnerek számára. (A német külügyminiszter kijelentette, hogy nem érdekli, mit akarnak a választói, akkor is támogatja az ukrajnai háborút...) Latin Amerikában az USA fegyveres harctól, ellenforradalmak szításától sem riadt vissza; ahogyan a Közel-Keleten sem.

Kína most kemény diónak tűnik. Kérdéses, hogy ilyen óriási hatalom ellen milyen eszközökhöz nyúl majd az Egyesült Államok.

De az ideológiai hadviselés részét képezi a mindenfajta eszmei áramlat felszítása, amely alkalmas a megosztottság növelésére. Ebbe sorolható az LMBTQ , a BLM mozgalmak tüzelése. Az alapvetően kozmopolita szellemiségű ideológiája ellenére helyenként még a nacionalizmus támogatása is belefér, mint Ukrajnában. Az is látható, hogy az emberi jogok jelszava mögött anyagi és hatalmi érdekek húzódnak meg.

Hudson rámutat, hogy a járadékvadász tőke érdekeinek képviselője a Szovjetunió összeomlásával nagy területet nyitott meg a globális pénzhatalomnak. Oroszország és Litvánia mellett kimondottan idézi Magyarországot is, mint a pénz-kiszivattyúzás áldozatát. (Érdekes utalása egy friss írásában, hogy az ukrán vezető szinte felhívást intézett a Wall Street Journalban a befektetőkhez a privatizációs lehetőségekről, a munkások

törvényes szerveződésének korlátozásáról, vagyis a befektetők számára kedvező helyzetről... A támogatás fejében ajánlott privatizációs lehetőségekről).

Foglalkozik továbbá könyvében azzal a kérdéssel, hogy lesz-e a dollártól *eltérő* fizetőeszköz, amely világvaluta szerepben szóba jöhet, legalább is a világ egy részében. Elemzi a yüan lehetséges ázsiai nemzetközi valuta-szerepének esélyeit. Oroszország kizárása a SWIFT-ből, a dollár-alapú nemzetközi elszámoló rendszerből lökést adott e folyamatnak. Úgy tűnik, Szaúd-Arábia is foglalkozik a bekapcsolódás gondolatával.

Itt is meg kell állnunk egy pillanatra... A modern kor fejleményeihez, dogmái megtöréséhez tartozik a fizetési rendszerek semlegességének megszűnése. Az, hogy adott esetben a dollárbetéteket zárolhatják. Hogy az amerikai kormánypapírok nem tekinthetők biztos befektetésnek! Még az /első/ hidegháborúban is, a pénzügyek semleges területnek tűntek... Ámbár, az arab betét-lefoglalások már évtizedekkel ezelőtt jelezték az ilyen irányú változásokat. Most azonban a világ blokkokra szakadása igen közeli perspektívának, s hasonló lépések megtétele lehetségesnek látszik.

Még sok mindenről lehetne elgondolkodni Hudson könyve kapcsán. Most csak azzal szeretném kiegészíteni az elmondottakat, hogy egy ponton vagyok kritikus a könyvvel szemben. Ez a pont a kínai viszonyok történelmi megítélése, a fenntartás nélküli optimizmus, amivel a vegyes gazdaság működését tekinti. Hiányzik belőle – persze, érthető bizonyos mértékig, hiszen a szerző munkásságának most a kínai társadalom ad teret és támogatást –, a kommunista Kína múltjának felidézése. Azt azért nem lehet elfelejteni, hogy milyen szélsőségei voltak a Mao Ce Tung vezette országnak. S ámbár az ötezer éves kultúra óriási érték és örökség, és a Teng Hsziao Ping által hozott reformok óta valóban helyes útra térőnek látszik Kína, azonban a félrecsúszás veszélye minden autokratikus vezetésben benne van. Nagyszerű, ha bölcs tyrannos vezeti az országot. De mi van, ha nem? (Mátyás király is, az Anjou-k, Nagy Lajos is centrális hatalom megvalósítására törekedtek. Haláluk után az oligarchák uralma jött... Csak Máté földje lett hazánkból...)

Ezekkel a gondolatokkal zárom mostani szösszenetemet. Folytatni kell a gondolkodást, az bizonyos!

Csongrád, 2022. november